

И В А Н Д О Б Р Е В

Б Ъ Л Г А Р И Т Ъ

З А Р У С К И Я Н А Р О Д , Д Ъ Р Ж А В Я И К У Л Т У Р Я

**И с к о н и в е С л о в о
и С л о в о в е о т ъ Б о г а ,
и Б о г ъ в е С л о в о**

Моят най-дълбок поклон пред Светлата Памет на хилядите знайни и незнайни български духовници кръстители и просветители великомъченици, отдали живота си за приемането, утвърждаването и разпространението на Светата Христова Вяра и за духовно-културното съзиждане, въздигане и напредък не само на благочестивия и добродетелен православен български народ, но и на благочестивия и добродетелен православен велик руски народ.

С л а в а , Б ъ в ъ н а я С л а в а и Б ъ в ъ н а я П а м е т ъ В с е м ъ И м ъ

**С О Ф И Я
2 0 1 1**

СЪДЪРЖАНИЕ

ВЪВЕДЕНИЕ.....	7
БЪЛГАРИТЕ ОТ ИЗТОЧНА ЕВРОПА ЗА РУСКИЯ НАРОД, ДЪРЖАВА И КУЛТУРА.....	43
Дунавските българи от Първото Българско Царство.....	43
В зората на Дунавска България.....	62
Дунавските българи за руския народ, държава и култура.....	177
Кой в действителност християнизира русите?.....	204
Северните българи за киевските руси.....	235
Южните българи и киевските руси.....	299
Волжските българи за руския народ, държава и култура.....	311
БЪЛГАРСКАТА КНЯГИНЯ ЕЛЕНА-ОЛГА НАЧЕЛО НА РУСИЯ.....	359
Полагане основите на Киевското Княжество и руската държава.....	359
Царь болгарский Симеон Великий.....	391
Женитбата на княгиня Елена за княз Игор.....	426
Безименната, безродната и безотечествената княгиня Олга.....	442
Дъщерята на цар Симеон, княгиня Елена-Олга.....	449
Княгиня Елена-Олга и презвитер Григорий.....	455
Наполовина българинът княз Светослав.....	507
Последно-други свидетелства и доказателства за княгиня Елена.....	525
Княгиня Елена-Олга начело на Русия.....	539
СВЯТОЕ КРЕЩЕНИЕ И ПРОСВЕЩЕНИЕ ВЕЛИКОЙ РУСИ.....	561
Българската княгиня Анна и руският княз Владимир.....	562
Свято Крещение и Просвещение Великой Руси.....	576
Дъщерята на цар Борис II, княгиня Анна.....	664
Религиозно-богословски свидетелства и доказателства за християнизацията и даването на русите от българите на старобългарския език, книжнина, писменост и православна култура.....	678
Културно-историческото значение и роля на християнизацията и даването на русите от българите на старобългарския език, книжнина, писменост и православна култура.....	808
ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....	931
БИБЛИОГРАФИЯ.....	947
Цитирана литература.....	947
Източници.....	975
Съкращения.....	980

Най-напред беззвучните съгласни звукове в строежа на така записаната в изворите лекс. *туркан* очевидно-безспорно са собствено източноарменска субституция, именно поради което оригинално-първичната българска форма трябва да има вида **дурган*. Началният звук тук е типично българско съответствие на огузотюркския зв. *й*, налице също така и в дунболг. *дилом* от Именника на Българските Ханове, както и в известното още от Менандър (VI в.) в гръцка транскрипция квболг. *δόχια, δόχια* със старотюркско съответствие *йог*, която дума се разглежда малко по-подробно по-долу.

По словообразователна структура и като цяло лекс. **дурган* е производно с помощта на суф. *-ган* от българския глаголен корен **дур-*, огузотюркското съответствие на който е гл. *йоры-*, в семантиката на които пък са такива значения като “идти, ходитъ; ездитъ; двигатъся; бжеать; мчатъся; нестисъ; спешитъ; идти быстро, галопом”.

Специално точно този вид на българската форма се получава благодарение на действащата не в хазарските, а именно и единствено в прабългарските, българските езици и диалекти етимологична фонетична промяна *b > v*, характерна не само за южнодунавския диалект на прабългарския език, но така също и за по-късния волжскобългарски език, където записаната от Ибн Фадлан (922) титла има вида *йылтывар* *يلطوار*, *балтавар* *بلطوار*, но *билтавар* *بلطوار* при Йакут (О. Смирнова), докато същата фонетична промяна очевидно не се проявява в българския хазарски език и затова там формата на титлата е със зв. *b*.

Тази фонетична особеност се наблюдава особено добре също така и на фона на цитираното пак по-горе хаз. мли *Парсбит*, втората съставка на което е от хазарската титл. **абит*, отговаряща на болг. **авит*, на основата на което се получава в действителност и прозвището *Авитохол* на първия от Именника на Българските Ханове прабългарски хан, тъждествен на хунския вожд Атила:

**ЙВИТОХОЛЪ ЖИТЪ ЛЪТЪ Т. РОДЪ ЕМОУ ДОУЛО,
А ЛЪТЪ ЕМОУ ДИЛОМЪ ТВИРЕМЪ.**

*Авитохол живя години триста, родът негов е Дуло,
а годината му е Змия, м. Девети.*

В историческите извори името на българския праотец се среща под най-различни форми – *Кроват*, *Куврат*, *Курбат*, *Хорбат*, *Хоуврат*, *Kubrat*, *Quetrades*, *Κοβραῖτός*, *Κοῦβρατος*, *Χουβρατις* и др. Някои от тях са краен резултат от пренасянето и усвояването пряко или косвено в гръцкия език най-напред на неговото лично име *Курт*, последвано от титлата му *бат* “княз” – *Курт-бат*, т.е. княз *Курт*.

Други форми на името му пък са резултат от пренасянето и усвояването в съседните езици и най-вече в гръцкия език на титлата му **орбат* “велик княз” от времето, когато той все още не е хан на кавказските прабългари. Точно тази титла като негово лично име е записана в някои тогавашни хроники, а Поп Йовчо от Трявна я открива в съчиненията на ранноевропейски историци, които той ползва:

По смерти 'Орбата наста на кралевѣство Бѣтад сынѣ егѡ и онѣ велии баше храврѣ, и тажкїи ратѣ твораше со Істинїаном вторым, и всегда побѣждаше, и землю оусвоеваше, и данѣ ѿ царя взимаше, дондеже живѣ баше.

С помощта на праб. **ор* “велик; голям”, стб. *оурѣ* “сановник, велможа” се образува и името на хан Органă – *Օրγανα*, *Օրγανός* (Gu. Moravcsik), само че към него е прибавено в съкратен вид праб. *каган*, като цялото име е в звателен падеж, който в прабългарския език се образува посредством суф. *-а*.

Впрочем праб. **ор* “велик; голям”, стб. *оурѣ* “сановник, велможа” е собствено южнодунавско диалектно съответствие на по-ранното и като че ли главно на

севернодунавското праб. *ал “велик; голям”, което обаче към средата на V в. вече се развива в *ай “велик; голям”:

Допълнително към всичко това може би няма да е излишно само да се отбележи, че субстратно-българска основа има и фонетичната промяна /j/, която освен при прабългарската по произход унгарска лекс. *vojtorján*, се наблюдава и проявява още и в едно от немалкото на брой имена на българския хан Атила - Айбат, което безспорно възниква на основата на двусъставната титла *ай-бат “голям, велик княз”, втората съставка на която титл. бат беше вече анализирана достатъчно пълно-подробно малко по-горе, а първата съставка *ай, повече от сигурно е собствено хунобългарско развитие на общтюрк. *äl “висок; голям, велик”, съотносимо със сттюрк. *älik, съвр. алай, ал, әл, ел, елиг и запазено не само в приалтайските тюркски езици под формата на алт. диал. ал “возвышенный; могущественный; лютый” - ал пөрү “лютый волк”; ал тайга “великия скалистый горы”; ал јыш “страшный лѣсистый горы”, но така също и във вболг. ойкнм Албат - болгарский мензель, основанный Алып-бием (Албатом) между устьями Волги и Джайка [вж. Пман 2001, 349; Радл-1.1, 349, вж. и срв. Мурзаев 1974, 285-286; ДТС, 169-170] [Добрев 2005, 99].

Очевидно и за преголямо съжаление обаче във всичко това и тук изобщо не е обърнато внимание на прабългарските думи в речниковия фонд на старобългарския език, много от които все още нямат една що-годе прилично-грамотна етимология. Такъв е случаят например със стб. **жЮКОВИНА** “перстень”, което, кой знае защо, се извежда от бълг. *жук*, същото като рус. *жук* [по Станков 2004, 64-65]. Всъщност тъкмо с тази си семантика старобългарската дума очевидно-безспорно е фонетико-морфологична адаптация на праб. *чЮРЪК “пръстен”, със съответствие в огузотюркските езици, например тур. *yuçük* “пръстен”.

По същия начин безспорен прабългаризъм от Македонско е и **ШОУИ** “ляв”, което в староруския език преминава от старобългарския – **ошЮЮЮ** “по лѣвую сторону, влѣвѣ” (СлДСЯз); *ошЮЮЮ* “По лѣвую сторону, влѣвѣ”: **Кипръ оставльше ошЮЮЮ, пыхомъ** (СлЦСРЯз) и огузотюркското съответствие на което например е тур. *sol* “ляв”:

И възведе ма на шестою небо. И прѣстола тоу оуже не вѣдне, ни десныхъ, ни шюихъ англь, нъ вси имѣахоу юдинъ възоръ...

И видѣхъ тоу прѣстолъ посредѣ и на немъ сѣдашъ англь въ велице уьсти, и одесною юго сѣдаща и ошюю англы (ВидИсай).

И пакы видѣхъ о десною его пѣниа аггелскаа, а от шюю его плач грѣшныхъ [СказИсай, 10; ВидИсай, 7,11; СлДСЯз, 568; СлЦСРЯз_о-п, 155, вж. и срв. Пичхадзе 2008, 22; Цейтлин 1977, 49-50].

Не по-добре стои положението и със стб. **ОУЖЬ/ЖЖЕ** “веревка”, което пък се извежда от рус. диал. *уж* “вид неядовитой змеи” [по Станков 2004, 69-70, срв. БЕР-1, 202]. Всъщност и тук семантиката изисква и тази дума да се съотнесе с праб. *воҮГ “връзка, връв”, със съответствие в огузотюркските езици, например сттур. *bag* “връзка, връв”.

По произход точно тази форма специално на думата **вҮПА** “шия, врат” очевидно-безспорно е собствено славянобългарска адаптация на югозападнобългарското или охридското праб. *бой, но североизточнобългарското или преславското *вуй “шия, врат”, което е пряко продължение на тюрк. *бой и има за съответствия в огузотюркските езици такива форми като *бай, мой, бойун, мойн* и др.:

Такое словоупотребление – показатель того, что «охридские» слова были уже в самом СЯ традиционно книжными, в значительном количестве конкретных случаев стилистически мотивированными, высокими (Р. Цейтлин) [вж. и срв. Русек 1995, 262; Цейтлин 1977, 49,288-290; ЭСТЯз-б, 180-181; СтбРк-1, 310].